

КАТЕРИНА КРІЖІК,

*аспірантка відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України
(01021, Київ, вул. Шовковична, 12)*

KATERYNA KRIZHIK,

*Postgraduate Student, Department of Social Psychology, Institute of Sociology,
National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)*

k.krizhik@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1961-2202>

Від намірів до рішень: трансформація намірів повернення українських воєнних мігрантів

Вступ

У перші роки повномасштабної війни значна частина українських воєнних мігрантів декларували наміри повернутися після завершення бойових дій або стабілізації безпекової ситуації. Такі наміри фіксувалися як у кількісних опитуваннях, так і в якісних дослідженнях, проведених у 2022 році (Albrecht & Panchenko, 2022; Кјеу & Tyldum, 2022; UNHCR, 2022b). Водночас подальші дослідження засвідчують як низький рівень фактичного повернення, так і поступове зменшення частки осіб, які повідомляють про плани повернутися до України (Lewandowski, 2025; UNHCR, 2024), що узгоджується з результатами досліджень вимушеної міграції за умов затяжних конфліктів (Dadush & Weil, 2022; Gmelch, 1980).

Наявні дослідження намірів мігрантів щодо повернення переважно ґрунтуються на фіксації планів респондентів у конкретний момент часу, що обмежує можливість аналізу подальшої трансформації цих намірів та їх реалізації. Попри зростання інтересу до когнітивних і часових вимірів міграційних рішень, зокрема до ролі невизначеності, горизонтів планування та змін у прагненнях мігрантів, наразі залишається небагато праць, які простежують динаміку таких намірів у межах тих самих життєвих історій (Czaika et al., 2021; Haas & Fokkema, 2011). Цю прогалину допомагає заповнити використання моделі прагнень

Цитування: Кріжик, К. (2026). Від намірів до рішень: трансформація намірів повернення українських воєнних мігрантів. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 78–95, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.03.078>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
Published under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license.

© Кріжик, К., 2026.

© Видавець Інститут соціології Національної академії наук України, 2026 / Publisher Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026.

і можливостей (aspiration–capabilities framework), яка дає змогу розглядати зміну намірів як результат динамічного співвідношення між суб'єктивними прагненнями мігрантів і структурними можливостями їх реалізації (Carling, 2002; Haas, 2010). Це особливо актуально для контексту воєнної міграції, де рішення про повернення формуються й постійно переглядаються за тривалої нестабільності, що спричиняє перманентні зміни у співвідношенні прагнень і можливостей (Carling & Schewel, 2018).

Отже, мета статті — визначити тенденції трансформації намірів повернення українських військових мігрантів упродовж часу та окреслити, за яких умов первинно задекларовані наміри не втілюються у фактичне повернення.

Огляд літератури

У міграційних дослідженнях наміри повернення традиційно розглядають як предиктор майбутньої поведінки, хоча їхня прогностична цінність є обмеженою. Такий висновок простежується як у класичних узагальненнях досліджень різних груп міжнародних мігрантів (Gmelch, 1980), так і в сучасних дослідженнях міграції. Зокрема, на матеріалі чотирьох груп африканських мігрантів в Іспанії та Італії Гайн де Хаас та Тинке Фоккема (Haas & Fokkema, 2011) показали, що наміри повернення можуть тривалий час співіснувати з процесами інтеграції у країні перебування і не обов'язково реалізуються у фактичне повернення. У цьому контексті ключовим є розрізнення між бажанням повернутися та реальною готовністю до повернення (Cassarino, 2004): наміри слід розглядати не як безпосередній предиктор дії, а як контекстуально залежні конструкти, чутливі до змін у життєвих траєкторіях мігрантів.

Згідно з теорією запланованої поведінки, реалізація наміру залежить не лише від його сили, а й від наявності реальних можливостей для дії (Ajzen, 1991), що в контексті воєнної міграції означає, що невідповідність між наміром повернення та фактичним поверненням є результатом співвідношення бажання і доступних можливостей (Klabunde & Willekens, 2016).

Численні дослідження засвідчують стійкий розрив між задекларованими намірами та фактичною міграційною поведінкою. Зокрема, лонгітудне дослідження потенційних емігрантів із Нідерландів показало, що лише частина осіб, які декларували намір емігрувати, реалізувала його впродовж наступних п'яти років (Van Dalen & Henkens, 2013). У контексті вимушеної міграції цей розрив зумовлений структурними обмеженнями, змінами життєвих умов та накопиченням нових зобов'язань у країні перебування (Haas & Fokkema, 2011).

Наміри не слід розглядати як стабільні установки — радше це проміжний етап у тривалому процесі прийняття рішень (Czaika et al., 2021), а їх нереалізація є закономірним наслідком взаємодії між прагненнями, можливостями та контекстом.

У цьому плані релевантною аналітичною рамкою є модель прагнень і можливостей, яка пропонує розглядати міграційні рішення як результат співвіднесення суб'єктивних прагнень та об'єктивних можливостей їх реалізації (Carling, 2002; Carling & Schewel, 2018; Haas, 2010). У межах цієї моделі прагнення пов'я-

зані з уявленнями, очікуваннями та оцінками бажаного майбутнього, тоді як можливості визначаються доступом до ресурсів. Важливо, що ця рамка допомагає пояснити ситуації, у яких наявність прагнення не веде до відповідної дії через обмежені можливості, що особливо актуально для контексту вимушеної міграції.

Відповідно, поєднання різних рівнів прагнень і можливостей формує кілька ідеальних типів міграційних результатів, включно з реалізованим поверненням, ускладненим поверненням, свідомим неповерненням або невизначеними станами (див. рис.)¹. Водночас емпіричні дослідження свідчать, що ці конфігурації можуть змінюватися у часі та не завжди відтворюватися у чистому вигляді, особливо в умовах тривалої невизначеності.

Можливість повернутися Прагнення повернутися	Висока	Низька
Високе	Негайне повернення	Ускладнене повернення
Низьке	Свідоме Неповернення	Відсутність дилеми (не)повернення

Рис. Матриця прагнень та можливостей повернення
Джерела: (Кріжік, 2026; Carling & Schewel, 2018).

Для аналізу структурних умов, що формують можливості, застосовують розрізнення між негативною свободою («свобода від» зовнішніх перешкод — безпекових загроз, правових бар’єрів) і позитивною свободою («свобода до» — реальна здатність здійснити бажане через наявність ресурсів і соціальних умов). Обидві форми є необхідними, але недостатніми окремо одна від одної: навіть за відсутності зовнішніх обмежень людина може не мати реальних можливостей для повернення і навпаки (Berlin, 1969; Haas, 2010).

У феноменологічній традиції повернення після тривалої відсутності розглядають не як відновлення попереднього стану, а як реінтерпретацію знайомого середовища через набутий досвід (Schütz, 1945), що дає підстави трактувати страх зміненої ідентичності як закономірний феномен тривалої міграції.

За відсутності завершення конфлікту наміри повернення можуть трансформуватися у форму відкладеного рішення, яке зберігається на рівні дискурсу, але не переходить у площину дії. Такий висновок простежується як у працях, присвячених українським воєнним мігрантам (Dadush & Weil, 2022), так і в класичних дослідженнях повернення мігрантів (Gmelch, 1980).

¹ Квадрант «невизначених» є доповненням до оригінальної матриці — він уведений у нашо- му попередньому дослідженні (Кріжік, 2026) для опису позицій, характерних для контексту вимушеної міграції в умовах війни, що триває, де невизначеність є структурною ознакою си- туації.

Дослідження темпоральності очікування в контекстах невизначеності показують, що тривале перебування у стані «між» може саме по собі ставати нестерпним і спонукати до дії не через зміну зовнішніх умов, а через внутрішнє виснаження стратегії відкладання (Griffiths et al., 2013). Очікування можна описати як активний стан із власною динамікою, адже воно потребує ресурсів і може вичерпуватися. Ця концептуалізація релевантна для розуміння траєкторій українських мігрантів, де рішення часто приймають не тому, що змінилася ситуація, а тому, що очікування більше неможливе. Як буде показано далі, саме виснаження стратегії очікування є однією з характерних траєкторій трансформації намірів.

У дослідженнях, присвячених українським військовим мігрантам, наміри повернення фіксувалися як домінуюча установка на початкових етапах повномасштабної війни. Ранні емпіричні дані засвідчували високу частку респондентів, які декларували плани повернутися після завершення бойових дій або стабілізації ситуації (Центр Разумкова, 2022; Albrecht & Panchenko, 2022; UNHCR, 2022a, 2022b). Подальші кількісні спостереження, однак, вказують на поступове зменшення частки таких намірів упродовж наступних років, а також на низький рівень фактичного повернення (Lewandowski, 2025; UNHCR, 2024).

Водночас більшість наявних досліджень українського кейсу фіксують наміри в конкретний момент часу і не відстежують їхню трансформацію в межах тих самих біографій — це і є тою прогалиною, яку заповнює це дослідження.

Дані та метод

Дослідження реалізовано у форматі якісного лонгітюдного дизайну з повторними глибинними інтерв'ю. На першому етапі (2022–2023) було проведено 22 напівструктуровані інтерв'ю з українськими військовими мігрантами, які перебували за кордоном. На другому етапі (2024–2025) повторні інтерв'ю проведено з 17 учасниками першої хвилі, які погодилися продовжити участь у дослідженні. 3-поміж 17 учасників другої хвилі четверо на момент інтерв'ю повернулися до України — їхні інтерв'ю, проведені в Україні, відображають досвід повернення. З п'ятьма учасниками першої хвилі повторне інтерв'ю не відбулося через відмову від участі; усі вони на момент дослідження залишалися за кордоном.

Вибірка формувалася методом цілеспрямованого відбору з подальшим застосуванням методу снігової кулі. Первинний контакт із потенційними учасниками здійснено через україномовні групи у соціальних мережах, орієнтовані на українців за кордоном. Критеріями включення були виїзд з України після 24 лютого 2022 року та перебування за межами країни на момент першого інтерв'ю. Учасники походили з різних регіонів України (зокрема Києва, Київської, Харківської, Донецької, Житомирської та Львівської областей) і на момент першої хвилі проживали переважно у країнах Європи (Німеччині, Чехії, Франції, Іспанії, Австрії, Швейцарії, Нідерландах, Словаччині, Великій Британії, Норвегії та Польщі), а також у Канаді. Серед учасників переважали жінки (20 з 22 у першій хвилі; 16 із 17 — у другій), вік респондентів становив від 18 до 68 років.

Усі інтерв'ю проводилися в онлайн-форматі (відео- або аудіодзвінок) і були напівструктурованими: гайд включав запитання про наміри щодо повернення, умови життя за кордоном, оцінку ситуації в Україні та уявлення про власне майбутнє. У другій хвилі гайд було доповнено запитаннями, що відсилали до висловлювань першого інтерв'ю, що давало змогу безпосередньо простежити зміни у наративах.

Аналіз матеріалу здійснено у межах тематичного аналізу в рамках лонгїтюдного якісного дизайну (Braun & Clarke, 2006). Основна аналітична стратегія полягала у порівнянні наративів “тоді–тепер” у межах кожної історії: аналізувалися зміни у формулюваннях намірів, (ре)конструюванні умов, за яких можливе (не)повернення, горизонтах планування та риториці обґрунтування рішень. Фокус дослідження — не на оцінці послідовності задекларованих намірів, а на реконструкції процесу їхньої трансформації. Аналітичною рамкою слугувала матриця прагнень і можливостей (див. рис.), яка давала змогу не лише описувати позиції респондентів, а й інтерпретувати переміщення між ними у часі.

Результати

Емпіричний матеріал показує, що рішення про (не)повернення рідко є одноразовим або остаточним. Натомість воно формується через тривале балансування між прагненням повернутися до України та прагненням стабільності у країні перебування, а також між можливостями, що існують у цих двох контекстах. Подальший аналіз структурований навколо трьох питань: якими були вихідні позиції респондентів у першій хвилі, які траєкторії трансформації зафіксовано до другої хвилі і які чинники визначили напрямок цих переміщень.

Наміри повернення у першій хвилі

У першій хвилі наміри щодо повернення рідко постають як чітка позиція — найчастіше вони є умовними, відкладеними або невизначеними. Домінує стратегія «перечекати» гостру фазу війни, невизначеність щодо безпеки чи роботи, а вже потім вирішувати.

За матрицею прагнень і можливостей, більшість позицій у першій хвилі концентрується у двох квадрантах: «ускладнене повернення» (прагнення є, але можливості для його реалізації відсутні або непрозорі) та «невизначені» (і прагнення, і можливості залишаються нечіткими, і сам респондент не може їх однозначно ідентифікувати).

Це особливо помітно в тих інтерв'ю, де виїзд від самого початку осмислювався як короткостроковий і вимушений. Одна з респонденток прямо говорить: «Ми не планували виїжджати на супердовго... Ми виїжджали, щоб перечекати якусь гостру фазу і потім повертатись» (ж., 23 р., 1 хв.¹). Подібним чином інша респондентка згадує: «Ми думали, що ми скоро повернемось. Ми думали, що це на місяць, два-три» (ж., 20, р. 1 хв.). У цих висловлюваннях повернення ще не

¹ Тут і далі в дужках після цитат зазначено стать і вік респондента та номер хвилі інтерв'ю.

постає як окреме стратегічне рішення; радше його сприймають як природне завершення тимчасового перебування за кордоном.

Водночас уже в першій хвилі цей первинний намір стикається з браком передумов для реального повернення. Ті самі респонденти, які говорять про початковий намір «перечекати», описують зіткнення з практичними обмеженнями в Україні: високою вартістю оренди житла, складностями щодо роботи, перебоями з інфраструктурою, продовженням бойових дій. Це добре видно в такому формулюванні: *«Я думаю, що це фінансова [причина неповернення]. І в нас немає власного житла»* (ж., 23 р., 1 хв.). У результаті повернення відкладається, але це ще не призводить до чіткого рішення залишитися. За логікою матриці, ця позиція відповідає квадранту «ускладненого повернення»: прагнення залишається, але можливості для його реалізації є нечіткими або відсутніми.

Поряд із цим з'являються й більш невизначені позиції: *«Може бути так, що ми можемо залишитись, може бути так, що ми повернемося, може бути так, що це буде третя країна»* (ж., 30 р., 1 хв.); *«Всі питають мене це питання [про повернення], і всім я кажу, що я не можу на це відповісти»* (ж., 23 р., 1 хв.). Ці твердження відповідають квадранту «невизначених»: і прагнення, і можливості є нечіткими для самого респондента.

Окрему групу становлять наміри, умовою яких є конкретні зміни в Україні. Найчастіше йдеться про завершення бойових дій, покращення безпекової ситуації або можливість знову забезпечити прийнятний рівень життя. Наприклад, одна з респонденток говорить: *«Я дуже хочу повернутися в Україну... Все одно дім є дім»* (ж., 20 р., 1 хв.), але водночас уточнює, що для цього треба спершу перечекати зиму і подивитися, *«що буде в Харкові далі»* (ж., 20 р., 1 хв.). У таких випадках повернення присутнє як бажаний варіант, але не як рішення, яке можна реалізувати негайно. Ця конфігурація також укладається у квадрант «ускладненого повернення», але з важливим нюансом: умова повернення вже сформульована, проте залежить від зовнішніх обставин, що перебувають поза контролем респондента.

Разом із тим уже в першій хвилі є й респонденти, чиї висловлювання більше тяжіють до неповернення. Зазвичай це пов'язано або з початком адаптації до нового місця, з уявленням про відсутність переконливих причин повертатися, або зі значними матеріальними втратами через війну в Україні. Одна з респонденток прямо зазначає: *«На даний момент ні... Я не бачу сенсу все якби закреслювати для себе і повертатися назад, коли ти знайдеш вже якийсь певний круг спілкування, коли ти знайдеш роботу і ти вже адаптувався тут»* (ж., 18 р., 1 хв.). Інша респондентка описує своє рішення через втрату матеріальної бази повернення: *«Важко було сприйняти той факт, що ти мусиш покинути країну... Якби у нас залишився будинок, я не знаю, як би я зараз думала. Можливо, інакше. А так — нема куди. Бізнес я продала в Україні... поки не бачу для себе плюсів повернення»* (ж., 46 р., 1 хв.). Проте навіть у таких випадках йдеться не обов'язково про остаточне рішення, а радше про зміщення орієнтації в бік рішення залишатися. За матрицею, ці випадки наближаються до квадранту «свідомого неповернення», однак без його завершеності: прагнення повернутися ще присутнє або принаймні не скасоване.

Таким чином, у першій хвилі позиції респондентів розташовуються на шкалі між орієнтацією на повернення і залишення, де більшість припадає на проміжні, нестійкі формулювання. У термінах матриці — це переважно «ускладнене повернення» і «невизначені»: прагнення зберігається, але можливості залишаються непрозорими. Саме ця конфігурація є відправною точкою для аналізу подальших траєкторій.

Траєкторії трансформації намірів

Порівняння двох хвиль інтерв'ю показує, що переважна більшість респондентів змінила свою позицію в матриці або поглибила її зміст. Теоретично траєкторії трансформації можуть охоплювати весь спектр між двома полюсами: від збереження або посилення орієнтації на повернення до поступового закріплення орієнтації на залишення, з різними проміжними станами амбівалентності та невизначеності. У нашому матеріалі домінують три основні траєкторії, однак окремо також зафіксовано поодинокі випадки безпосереднього повернення.

У кількох інтерв'ю респонденти прямо описують момент, коли очікування стає неможливим і виникає потреба визначатися з майбутнім. Одна з респонденток говорить про поступову зміну позиції: *«А потім вже все, потім вже вирішили, що ні, скільки можна, ну, не можна висіти так у невідомому стані, час йде, і треба щось... хочеться вже зупинитися та будувати, а не чекати»* (ж., 49 р., 2 хв.). Це приклад першої траєкторії — виснаження стратегії очікування. Коли горизонт розв'язку ситуації залишається невизначеним надто довго, сам плин часу стає чинником рішення: не зміна умов, а неможливість і надалі зволікати штовхає людину до вибору на користь залишення.

Окрему позицію займають одиничні випадки негайного повернення. За матрицею вони теоретично можливі з будь-якого квадранту, проте їх зафіксовано лише в небагатьох інтерв'ю, і їхній механізм специфічний: рушієм стає не зміна зовнішніх умов, а усвідомлення власної агентності та відмова від нав'язаної стратегії. Одна з респонденток описує цей момент так: *«Восени я вже поставила всіх перед фактом, що я відраховуюсь, що я більше не хочу жити в Словаччині, я так і буду в Києві»* (ж., 23 р., 2 хв.). Інший респондент пояснює: *«Мене протримала [за кордоном] моя сім'я, бо вони мені казали, що треба лишатися, вчитися, працювати... А потім я зрозумів... що я сам відповідаю за свої дії, і мені треба робити те, що я хочу»* (ч., 25 р., 2 хв.). Показово, що в обох випадках зовнішні умови не змінилися — змінилося ставлення до власного права на рішення.

Перехід до іншого квадранту часто пов'язаний із поступовою стабілізацією життя за кордоном. З'являються робота, навчання, нові соціальні зв'язки, і це змінює сприйняття можливого повернення. Одна з респонденток описує цей процес так: *«Навіть пів року назад, навіть рік назад я казала: ні, я повернусь... Але зараз от поворотний момент, мабуть, стало те, що з'явилася робота... і от, мабуть це мене так трошки зупинило, щоб я зараз повернулася в Україну»* (ж., 23 р., 2 хв.).

Подібні зміни пов'язані також із формуванням нових життєвих планів. Респонденти починають інвестувати у довші проекти та обирають нові траєкто-

рії — навчання, кар'єру, житло. У такому контексті повернення перестає виглядати як природне завершення тимчасового перебування за кордоном. Одна з респонденток говорить про це досить прямо: *«Я планую закінчити університет [за кордоном] будь-якими силами... Тому, поки я його не закінчу, я точно не поїду в Україну»* (ж., 22 р., 2 хв.). Це друга траєкторія в дії — перехід від «ускладненого повернення» до «свідомого неповернення» через накопичення можливостей залишення. Показово, що нові траєкторії (освіта, робота, правовий статус) змінюють не лише об'єктивні умови, а й саме прагнення: повернення перестають бажати так само сильно, як раніше.

Водночас не всі, хто перебував у стані «ускладненого повернення» у першій хвилі, перейшли до «свідомого неповернення». Частина респондентів залишилася в тому самому квадранті — прагнення зберіглося, але умови не змінилися. Проте й сама позиція трансформувалася: гостра емоційна невизначеність змінилася більш зваженим прийняттям ситуації. Одна з респонденток описує цей зсув: *«22-го, 23-го року я точно хотіла повертатися, прям точно... Раніше це була більш емоційна історія, така від суму, злості і багато емоцій, а зараз це більш зважена історія про прийняття»* (ж., 24 р., 2 хв.). Повернення залишається бажаним, але переживають це без колишньої гостроти — як умовний горизонт, а не як нагальну потребу.

Водночас трансформація намірів не означає автоматичного переходу до чіткої орієнтації на неповернення. У багатьох випадках це радше посилює амбівалентність. Навіть ті респонденти, які приймають рішення будувати життя за кордоном, продовжують говорити про сильну емоційну прив'язаність до України. Наприклад, одна з учасниць інтерв'ю говорить: *«Я люблю Україну. Я люблю Київ, я там виросла... І приймати таке рішення дуже непросто»* (ж., 36 р., 2 хв.).

Інша респондентка описує власний стан як постійне коливання між різними можливими сценаріями майбутнього: *«Я хочу повернутися... але коли тут питають про роботу... я тоді починаю замислюватись, ага, не знаю»* (ж., 23 р., 2 хв.). Це висловлювання є прикладом третьої траєкторії — стабілізації амбівалентності. На відміну від першої хвилі, де «невизначеність» була станом очікування, тут вона стає постійним станом рівноваги: обидві орієнтації, тобто бажання повернутися і залишитися, зберігають рівну силу, і рішення не приймається на користь жодної з них. Це суттєве уточнення оригінальної матриці: квадрант «невизначених» функціонує у двох режимах залежно від контексту.

Таким чином, емпіричний матеріал виявив три головні характерні траєкторії трансформації позицій між хвилями. Перша — виснаження стратегії очікування: тривале перебування у квадранті «невизначених» саме по собі стає підставою для рішення, неможливість і надалі відкладати штовхає людину до необхідності прийняти рішення. У більшості наших випадків таким рішенням ставало залишення за кордоном, однак окремі інтерв'ю демонструють, що виснаження стратегії очікування може також завершуватися рішенням повернутися. Друга траєкторія — накопичення можливостей залишитися: робота, освіта, правовий статус, соціальні зв'язки за кордоном поступово трансформують не лише можливості, а й саме прагнення — перехід від «ускладненого повернення»

до «свідомого неповернення». Третя траєкторія — стабілізація амбівалентності: частина респондентів залишаються у квадранті «невизначених» і в другій хвилі, але вже не через відкладене рішення, а через стійке співіснування двох рівноцінних орієнтацій. Окремо зафіксовано одиничні випадки додаткової траєкторії — негайного повернення, де рушієм стало усвідомлення власної агентності.

Неповернення в об'єктивному та суб'єктивному вимірах

Аналіз інтерв'ю другої хвилі показує, що неповернення не є однорідним явищем. Аналітично важливо розрізнити два типи ситуацій: рішення про неповернення, зумовлене або об'єктивними обставинами, або суб'єктивними переживаннями, та амбівалентний стан, коли рішення ще не прийнято, а дві орієнтації співіснують з рівною силою. Ці конфігурації відповідають різним квадрантам у матриці.

По-перше, у частині інтерв'ю неповернення постає як наслідок *об'єктивної неможливості*. Йдеться про ситуації, коли повернення блокується зовнішніми умовами: втратою житла, повною відсутністю роботи у своїй царині, сімейними або майновими обставинами. У таких випадках респонденти підкреслюють, що проблема полягає не лише в небажанні повертатися, а й у тому, що повертатися фактично нікуди або немає з чого починати. Наприклад, одна з респонденток, говорячи про Донецьк, формулює це максимально прямо: «...якщо до цього ... я би захотіла, могла би спробувати повернутися в місце свого народження, то зараз ця ймовірність знизилась майже до нуля. Тобто це зовсім неможливо. Навіть якщо я хотіла, це неможливо» (ж., 26 р., 2 хв.). Інша респондентка говорить про втрату попереднього життєвого укладу в Києві: «Бо якщо повернутися, то поки нікуди. Ми жили останні роки у Києві. Ми знімали квартиру. Але ми вже побудували там своє життя. І цього тепер немає. Бо робота все. Вона закінчилась, все. І там немає» (ж., 23 р., 2 хв.). У подібних випадках повернення постає не як вороття до попереднього життя, а як необхідність починати все заново за відсутності базових ресурсів. У цій групі рішень неповернення пояснюється не стільки перевагами життя за кордоном, скільки звуженням або зникненням реальних можливостей для повернення. За матрицею ця конфігурація найближча до квадранту «ускладненого повернення», однак з принциповою відмінністю: якщо в першій хвилі можливості були нечіткими або відкладеними, то тут вони виявляються фактично заблокованими — втрата попередніх матеріальних та соціальних ресурсів унеможливорює повернення навіть за збереженого прагнення.

По-друге, у матеріалі чітко прозначається *суб'єктивна неможливість* повернення. У таких випадках повернення формально лишається відкритою опцією, але переживається як майже нездійсненне — і психологічно, і екзистенційно. Йдеться про страх знову потрапити в середовище війни, про втому від необхідності починати з нуля, про небажання ще раз проходити через досвід різкого життєвого перелому. Наприклад, одна з респонденток прямо говорить: «Ну, я теж буду залишатись... Бо для мене це знову новий переїзд, повністю. І це знову все заново починають треба, друзів шукати і т.д.» (ж., 21 р., 2 хв.). Інша опи-

тувана, яка регулярно приїздить до батьків у Харків, описує повернення як емоційно надто важкий досвід: «... мені складно, чесно, емоційно через те, що я не звикла до вибухів і до всіх цих обставин» (ж., 23 р., 2 хв.). У цих випадках неможливість повернення пов'язана не з повною відсутністю передумов, а з тим, що сама ідея повернення переживається як надто виснажлива або травматична.

До суб'єктивної неможливості належать і ті ситуації, коли людина вже здійснила надто складне рішення залишитися і тепер внутрішньо закріплює його як незворотне. Так, одна з респонденток говорить: «Я прийняла рішення залишитися повністю сама... Це було найскладніше рішення мого життя. Тобто, якщо ти зробила, все, далі шляху нема» (ж., 26 р., 2 хв.). Тут важливо, що неповернення є результатом внутрішньої роботи із власним рішенням, яке потрібно постійно підтверджувати перед собою. За матрицею ці випадки відповідають квадранту «свідомого неповернення»: формально можливості для повернення не відсутні повністю, але прагнення виявляється або заблокованим психологічно, або свідомо відкинутим. Показово, що перехід у цей квадрант відбувається не через об'єктивне покращення умов за кордоном, а через внутрішній процес закріплення рішення.

По-третє, значна частина інтерв'ю репрезентують не рішення у строгому сенсі, а амбівалентний стан — стійке співіснування двох орієнтацій, жодна з яких не зникає повністю. В межах цього стану можна розрізнити два варіанти. *Перший варіант* — амбівалентність як коливання між двома сценаріями майбутнього: бажання повернутися співіснує з готовністю залишитися, рішення постійно відкладають або переглядають. Одна з респонденток формулює це так: «Я люблю Україну. Я люблю Київ... Це моє рідне. І приймати таке рішення дуже непросто. І навіть коли ти його приймаєш, то все одно... думаєш, блін, а може все передумати» (ж., 36 р., 2 хв.). Інша описує свій стан як постійне хитання між двома позиціями: «Може й хочеться повертатись, як і мені... Я сумую і я хочу додому... Але все одно життя іде і тобі треба на роботу... Тому воно якось так качається зі сторони в сторону» (ж., 26 р., 2 хв.).

Амбівалентність проявляється і в тих випадках, коли респонденти визнають, що за формальними показниками їхнє життя за кордоном є стабільним або навіть успішним, але емоційно ця стабільність не усуває внутрішньої роздвоєності. Так, одна з респонденток зазначає: «... в мене абсолютно все є... і стипендія, і житло... Але як я себе відчуваю... на даний момент дуже погано. Не дивлячись на те, що все нормально» (ж., 21 р., 2 хв.). Така сама внутрішня суперечність простежується у вже згаданому висловлюванні іншої респондентки: «Я хочу повернутися... але коли тут питають про роботу... я тоді починаю замислюватись, ага, не знаю» (ж., 23 р., 2 хв.). У цих випадках ідеться не про брак інформації чи неоформленість рішення, а про співіснування двох рівнозначущих горизонтів майбутнього.

Другий варіант — амбівалентність як глибша ідентичнісна суперечність. Одним із таких переживань стає відчуття моральної дистанції від досвіду війни. Деякі респонденти говорять про складність взаємодії з людьми, які залишилися в Україні, і про сумніви щодо власного права висловлювати підтримку, перебуваючи за кордоном. Одна з респонденток описує це так: «У мене таке

відчуття, що у мене немає навіть права дякувати за те, що люди захищають дім, бо одразу таке ставлення: а взагалі, це твій дім? Ти ж не тут... Я в Ванкувері була» (ж., 26 р., 2 хв.). Такі переживання створюють складний внутрішній конфлікт: з одного боку, респонденти підкреслюють сильну емоційну прив'язаність до України, а з іншого — відчують дистанцію від досвіду тих, хто проживає війну безпосередньо. Іншим проявом цієї амбівалентності є страх зміненої ідентичності — побоювання повернутися і відчуття, що вже не належиш до середовища, з якого виїхав: «Мені трошки страшно приїхати і зрозуміти, що я не відчуваю себе вдома або я не відчуваю себе своєю. Якщо до мене прийде це усвідомлення, то це міняє дуже багато речей просто в плані мене як особистості» (ж., 26 р., 2 хв.). Таким чином, амбівалентність у другій хвилі — це не проміжний стан очікування, а стійке співіснування двох рівноцінних орієнтацій. Матриця потребує розрізнення між «невизначеністю очікування» (1 хвиля) і «невизначеністю як стійкою конфігурацією» (2 хвиля).

Чинники та умови неповернення

Наміри та рішення про неповернення формуються під впливом п'яти груп чинників: умови в країні походження, умови в країні перебування, інституційні, соціальні та індивідуальні чинники. Вони впливають на позицію респондентів у матриці по-різному: одні конфігурують можливості, інші трансформують самі прагнення.

Найчастіше респонденти пов'язують можливість повернення з умовами життя в Україні, насамперед із безпековою ситуацією та загальними соціально-економічними перспективами. Навіть у тих випадках, коли бажання повернутися залишається сильним, постійна загроза обстрілів і невизначеність щодо подальшого розвитку подій на війні роблять цю опцію проблематичною. Одна з респонденток описує страх повернення як такий, що не минає з часом: «... Я загадую той стан... коли ще я чула вибухи. ... так, я не була в окупації ... але все одно було страшно, і мені досі страшно повертатися саме в плані фізичної небезпеки» (ж., 26 р., 2 хв.). Для деяких питання безпеки пов'язане не лише з безпосередньою загрозою, а й із довготривалими наслідками війни: мінування територій, зруйнована інфраструктура, неможливість повернення до звичного способу життя — все це залишається частиною факторів оцінки навіть щодо часу, коли активні бойові дії припиняться.

Такі міркування часто поєднуються з песимістичними оцінками економічної ситуації в Україні. Деякі респонденти прямо пов'язують своє рішення не повертатися з відсутністю перспектив для стабільного життя. Наприклад, одна з учасниць інтерв'ю пояснює: «Я дивлюсь на економічну ситуацію, дивлюсь на соціальну ситуацію, і яюсь бажання повертатися нема. Я розумію, що життя не покращиться, якщо я зараз повернуся в Україну» (ж., 22 р., 2 хв.). У деяких інтерв'ю ці оцінки набувають ще більш песимістичного характеру: «Економічна ситуація дуже складна і буде ще гірше... я не бачу там перспектив» (ж., 48 р., 2 хв.). Загалом, чим більш негативну оцінку наші респонденти дають майбутньому України, тим більше вони схильні не повертатися.

Важливим чинником є також руйнування або втрата житла і матеріальних ресурсів унаслідок війни. У таких випадках повернення означало б необхідність відновлювати життя практично з нуля. Одна з респонденток описує цю ситуацію так: *«Ми вже зовсім не пов'язуємо своє життя з Україною, майбутнє. Все плануємо тільки тут. В принципі, в Україні вже нас нічого не тримає, не маємо там вже ні нерухомості, ні родичів, нікого. Тому все, всі плани тільки тут»* (ж., 49 р., 2 хв.).

Таким чином, умови в країні походження обмежують саму можливість повернення — навіть сильне прагнення не конвертується у рішення за відсутності безпекових і матеріальних передумов.

Не менш важливу роль відіграють умови в країні перебування. У другій хвилі багато респондентів описують поступову стабілізацію: з'являється робота, нові соціальні зв'язки, можливості для навчання — і повернення починає означати втрату вже здобутого: *«Воно якось так устаканилося, ти вже звик і втягнувся в цей їхній ритм, і граєш вже за правилами, які тобі сказали, і просто вже немає такого очікування, що от зі дня на день вже має закінчитись чи ще місяць, чи ще тиждень. Ти просто зрозумів, що ти маєш залишатися... і ти лишаєшся. І ти приймаєш тоді ці правила»* (ж., 36 р., 2 хв.).

Інша респондентка згадує момент, коли поява роботи змінила її ставлення до ідеї повернення: *«Навіть півроку назад, навіть рік назад я казала: 'Ні, я повернусь'... Але зараз от поворотним моментом, мабуть, стало те, що з'явилася робота... і от, мабуть, це мене так трошки зупинило, щоб я зараз повернулася в Україну»* (ж., 23 р., 2 хв.).

Таким чином, умови за кордоном розширюють можливості залишення, і наш матеріал показує важливий додатковий ефект: накопичення таких можливостей не просто вможливує залишення, а поступово трансформує саме прагнення — те, що починалося як вимушена адаптація, набуває рис свідомого вибору.

Окрему роль відіграють інституційні умови — освіта, правовий статус, доступ до ринку праці. Наприклад, одна з учасниць дослідження, вже згадувана вище, пояснює своє рішення залишитися так: *«Я планую закінчити університет будь-якими силами... Тому, поки я його не закінчу, я точно не поїду в Україну»* (ж., 22 р., 2 хв.).

Інша респондентка зазначає можливість залишитися за кордоном завдяки дитині: *«У нас ще є момент, що молодша дитина народилася в Іспанії, і Іспанія надає йому громадянство, оскільки він не просто народився, він ще рік жив в Іспанії, не виїжджаючи... І батькам у сім'ї, в якій є така дитина, надається ВНЖ. Це вже буде не тимчасовий захист.... Тобто... є як зачепитися... І головне це зрозуміти, що нам підходить, нам подобається тут жити... І тоді ми можемо лишатися»* (ж., 36 р., 2 хв.).

При цьому нестабільність правового статусу і можливі зміни у правилах перебування можуть, навпаки, дестабілізувати життєві траєкторії мігрантів. Одна респондентка описує це так: *«Але я не відчуваю безпеки. Бо вона постійно... Ця земля під ногами, вона рухається постійно. І правила, умови можуть просто помінятися за раз. І ми не можемо зараз собі дозволити жити в окремому житлі»*.

Я, наприклад, дуже хотіла би сепаруватися від мами, як доросла людина, яка може фізично не жити разом» (ж., 23 р., 2 хв.).

Отже, інституційні чинники безпосередньо конфігурують простір можливостей: правовий статус і освітні траєкторії розширюють можливості залишення, тоді як їхня нестабільність утримує мігрантів у стані невизначеності щодо обох опцій.

Соціальні чинники також відіграють важливу роль у формуванні рішень про (не)повернення. Для багатьох респондентів питання місця проживання пов'язане не лише із власними планами, а й із благополуччям членів родини, передусім дітей. У таких випадках рішення про повернення оцінюється крізь призму безпеки, стабільності освіти та якості життя для сім'ї: *«Ми приїхали в Канаду, через нього [сина] здебільшого. Тому ... будемо і надалі тут залишатися через нього... Канада — це одна з найкращих країн, де можна ростити дітей... це безпечна країна. Тут безкоштовна медицина, ... освіта шкільна ... дуже доступна освіта вища... Тут є багато підтримки від держави, як фінансової, так і іншої. ... Нічого немає ідеального, ... але дітей тут прикольно мати» (ж., 33 р., 2 хв.).*

Водночас рішення про повернення часто формується не лише на індивідуальному рівні, а й у контексті сімейних відносин та життєвих планів інших членів родини. У випадках, коли партнери або діти вже інтегрувалися у життя в країні перебування, можливість повернення до України може ставати мало-реалістичною або взагалі не розглядатися. Це особливо помітно у сім'ях, де один із партнерів є громадянином іншої країни. Наприклад, одна з респонденток пояснює, що її чоловік, який є громадянином Польщі, має роботу і соціальні зв'язки у країні проживання і не розглядає можливості переїзду до України. Крім того, її дитина також не бажає повертатися: *«Чоловік не поїде туди 100%. Мій чоловік поляк... Йому тут подобається, він тут має роботу, друзів. Ну куди йому їхати? Дитина моя теж не хоче в Україну... вона каже: якщо ти задумаєш їхати в Україну, здавай мене в дитдом і їдь» (ж., 48 р., 2 хв.).*

Соціальні чинники пов'язані не лише з родинними стратегіями, а й із ширшими мережами зв'язків. Формування близьких соціальних зв'язків за кордоном не завжди відбувається швидко — важливу роль продовжують відігравати транслокальні мережі: онлайн-спілкування з друзями та рідними в Україні. Наприклад, одна з респонденток пояснює: *«У мене тут немає друзів... є тільки знайомі з мовних курсів. Друзі у мене в Україні, я з ними постійно спілкуюся онлайн, у телеграмі, у WhatsApp... Це мене засмучує, але все одно ми підтримуємо контакт» (ж., 23 р., 2 хв.).*

Таким чином, соціальний капітал є ключовою складовою можливостей мігранта (Carling, 2002; Naas, 2010): зв'язки, що зберігаються в Україні, можуть підтримувати прагнення повернутися, тоді як нові соціальні зв'язки у країні перебування розширюють можливості та підсилюють прагнення залишитися. Отже, соціальне середовище може діяти в обох напрямках, впливаючи як на рішення про неповернення, так і на орієнтацію на повернення.

Індивідуальні чинники проявляються передусім через емоційні переживання та особисті життєві стратегії. Для частини респондентів важливим є відчуття провини через перебування за кордоном під час війни, адже воно може створю-

вати внутрішній бар'єр для початку нового життя. Одна з респонденток описує внутрішню суперечність між усвідомленням тривалості війни й тим, як складно дозволити собі рухатися далі: *«В Берліні постійно було відчуття, що я тут ніби не дозволяла собі почати заново... Бо це треба визнати, що щось закінчилось, що так вже не буде, що повернутися до того, що було, вже не вийде... І відповідно провина за те, що є люди, які не мають цієї можливості... І я думаю, що цей крок допоміг мені сказати собі, що я заслуговую на життя і на якийсь новий шанс побудувати своє життя знову»* (ж., 26 р., 2 хв.). Показово, що ця внутрішня робота завершується рішенням залишитися: саме усвідомлення права на нове життя стає підставою для вибору неповернення.

Ще одним важливим індивідуальним аспектом є зміна ставлення до майбутнього та життєвого планування. Деякі респонденти говорять про відхід від чітких довгострокових планів і перехід до більш гнучкої життєвої стратегії, зосередженої на теперішньому. Така зміна може бути пов'язана як із досвідом невизначеності, спричиненої війною, так і з поступовою адаптацією до нового життя. Наприклад, одна з респонденток описує, що з часом відмовилася від попереднього прагнення жорстко планувати майбутнє: *«Раніше у мене був план... я знала, чого я хочу. А зараз я живу... сьогодні в мене все класно, але я не думаю про те, що буде завтра... Я просто дозволяю долі вирішувати трошки за мене... і зараз я можу сказати, що я абсолютно щаслива»* (ж., 22 р., 2 хв.).

Таким чином, індивідуальні чинники займають особливе місце в моделі прагнень і можливостей: вони діють безпосередньо на рівні прагнень, а не лише можливостей. Провина, страх, внутрішнє усталення рішення трансформують саме бажання. І наш матеріал показує, що ці чинники не є односпрямованими: вони можуть як закріплювати рішення залишитися, так і, з огляду на одиничні випадки повернення, ставати підставою для повернення через усвідомлення власної агентності.

Отже, п'ять груп чинників діють на позицію респондентів у матриці диференційовано. Умови в Україні обмежують можливості повернення, і саме тому навіть сильне прагнення не конвертується в дію. Умови за кордоном розширюють можливості залишатися і, накопичуючись, поступово трансформують прагнення. Інституційні чинники конфігурують передусім простір можливостей залишатися — як розширюючи його (правовий статус, освітні траєкторії тощо), так і звужуючи через нестабільність. Соціальні чинники діють і на рівні можливостей, і на рівні прагнень, де соціальне середовище може ставати складовим чинником самого бажання залишитися. Індивідуальні чинники, такі як провина, страх, внутрішнє закріплення рішення, трансформують прагнення безпосередньо, незалежно від зовнішніх умов. Це розрізнення аналітично важливе: усунення одного типу обмежень не обов'язково веде до повернення, якщо за час очікування трансформувалися самі прагнення.

Подвоєна конфігурація прагнень і можливостей

Аналіз траєкторій і чинників дає підстави зробити кілька теоретичних уточнень до оригінальної матриці прагнень і можливостей. По-перше, квадрант «не-

визначених», введений нами у попередній аналітичній праці (Кріжік, 2026), функціє у двох різних режимах: у першій хвилі — як транзитна позиція очікування, у другій хвилі — для частини респондентів — як стійка рівновага двох орієнтацій. Матриця потребує цього розрізнення, оскільки механізми виходу з квадранту в цих двох випадках різні. По-друге, рішення формується не в одній аналітичній площині (повернення), а одночасно у двох — і повернення, і залишення. Обидві мають власну конфігурацію прагнень і можливостей, які взаємодіють між собою.

У нашому матеріалі прагнення і можливості фактично подвоюються: респонденти одночасно оцінюють бажання і можливості повернутися та бажання і можливості залишитися. Тому матриця прагнень і можливостей (див. рис.) також подвоюється: кожен респондент одночасно перебуває і в матриці повернення, і в симетричній матриці залишення, і позиція в одній не визначає позицію в другій.

В умовах тривалої воєнної міграції рамка прагнень і можливостей потребує, згідно з (Haas, 2010), розгляду всього спектру опцій — включно із залишенням. Наш матеріал показує, що це означає перехід від двовимірного застосування матриці до чотиривимірного: до пари «прагнення / можливості повернення» додається симетрична пара «прагнення / можливості залишатися».

Ключова відмінність між двома матрицями полягає у конфігурації чинників. У матриці повернення вирішальну роль відіграють умови в Україні: безпека, наявність житла та роботи вдома. У матриці залишення ці чинники не взято до уваги — людина першою чергою оцінює умови за кордоном: правовий статус, роботу, соціальні зв'язки. Саме ця різниця дає змогу відрізнити «свідоме неповернення» (коли зовнішні чинники блокують повернення, і прагнення знижується під їхнім тиском) від «свідомого залишення» (коли людина від самого початку має намір залишатися і питання повернення фактично не розглядається).

Наміри повертатися таким чином є результатом одночасного порівняння двох контекстів: можливості залишатися за кордоном поступово посилюють орієнтацію на залишення, тоді як бажання повернутися може зберігатися навіть за відсутності реальних умов для цього.

Таким чином, рамка прагнень і можливостей у контексті тривалої воєнної міграції потребує розширення: від аналізу однієї пари «прагнення/можливості повернення» до розгляду двох взаємопов'язаних конфігурацій, коли динаміка кожної визначається різними групами чинників і коли зміна в одній неминуче впливає на іншу.

Висновки

Більшість наявних досліджень намірів повернення фіксує позиції мігрантів у дискретний момент часу, але не відстежує сам процес їхньої трансформації. Поперечні зрізи дають змогу описати, де перебуває людина у матриці прагнень і можливостей, проте не пояснюють, як вона туди потрапила і чому залишається або рухається далі. Саме це є методологічним обмеженням, яке і визначило дизайн цього дослідження.

Якісний лонгітюдний дизайн із повторними інтерв'ю (22 учасники у першій хвили та 17 — у другій) допоміг відстежити трансформацію намірів повернення в межах одних і тих самих біографій упродовж 2,5 року. Повторний контакт із тими самими респондентами уможливив аналіз не лише результату, а й механізму зміни: чому і як позиція, яку людина займала у першій хвили, трансформувалася або стабілізувалася до другій хвили. Аналітичною рамкою слугувала матриця прагнень і можливостей (Carling, 2002; Naas, 2010), яка дала змогу описати ці переміщення структуровано.

У результаті аналізу виявлено три характерні траєкторії трансформації. *Перша* — виснаження стратегії очікування: мігранти, які в першій хвили перебували у стані «невизначених», поступово втрачають здатність відкладати рішення, і плин часу сам по собі стає чинником переходу до наміру залишатися. *Друга* — накопичення можливостей залишатися: робота, освіта, правовий статус і соціальні зв'язки за кордоном не лише розширюють об'єктивні можливості, а й поступово трансформують саме прагнення — і людина рухається від «ускладненого повернення» до «свідомого неповернення». *Третя* — стабілізація амбівалентності: частина респондентів залишається у квадранті «невизначених» в обох хвилях, але тепер вже не через транзитне очікування, а через стійку рівновагу двох рівноцінних орієнтацій — повернення і залишення. Окремо зафіксовано одиничні випадки повернення, рушієм яких стало усвідомлення власної агентності.

Окрему теоретичну цінність має виявлений у перебігу дослідження процес формування рішень водночас у двох площинах. Матриця прагнень і можливостей традиційно застосовується до аналізу однієї орієнтації — повернення. Однак емпіричний матеріал свідчить, що рішення формується інакше: респонденти одночасно оцінюють прагнення і можливості повернутися та прагнення і можливості залишитися. Ці дві конфігурації не є дзеркальними — вони визначаються різними групами чинників і мають різну динаміку. Матриця повернення залежить передусім від умов в Україні (безпека, наявність житла і роботи вдома), тоді як матриця залишення — від умов за кордоном (правовий статус, зайнятість, соціальні зв'язки). Виявлена подвоєна конфігурація прагнень і можливостей є самостійним аналітичним результатом: вона описує механізм, за яким рішення про (не)повернення формується як співвіднесення двох паралельних структур, а не як вибір між двома полюсами єдиної осі.

Дослідження має певні обмеження. Вибірка охоплює понад 20 респондентів, що допомагає виявити характерні траєкторії, але не претендує на надання їх вичерпного переліку. Перспективним напрямом подальшого дослідження є аналіз цих трансформацій крізь призму фреймового підходу, що передбачає зміну домінантного фрейму інтерпретації ситуації й зумовлює переосмислення і прагнень, і можливостей одночасно.

Джерела / References

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Albrecht, C. & Panchenko, T. (2022). *Refugee flow from Ukraine: Origins, effects, scales and consequences*, 23(04), 8–16.

- Berlin, I. (1969). *Four essays on liberty*. Oxford University Press.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Carling, J. (2002). Migration in the age of involuntary immobility: Theoretical reflections and Cape Verdean experiences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1), 5–42. <https://doi.org/10.1080/13691830120103912>
- Carling, J. & Schewel, K. (2018). Revisiting aspiration and ability in international migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 945–963. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384146>
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Czaika, M., Bijak, J. & Prike, T. (2021). Migration Decision-Making and Its Key Dimensions. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 697(1), 15–31. <https://doi.org/10.1177/000271622111052233>
- Dadush, U. & Weil, P. (2022). Will Ukraine's refugees go home? *Bruegel Policy Contribution*, 16, 1–13.
- Haas, H. (2010). Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44(1), 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- Haas, H. de & Fokkema, T. (2011). The effects of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25, 755–782. <https://doi.org/10.4054/demres.2011.25.24>
- Gmelch, G. (1980). Return Migration. *Annual Review of Anthropology*, 9, 135–159. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/2155732>
- Griffiths, M., Rogers, A., & Anderson, B. (2013). *Migration, Time and Temporalities: Review and Prospect*. COMPAS Research Resources Paper. COMPAS. University of Oxford. http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/Research_Resources/Citizenship/Report_-_Migration_Time_and_Temporalities_FINAL.pdf
- Kjeøy, I. & Tyldum, G. (2022). *Assessing future migration among Ukrainian refugees in Poland and Norway*. Fafo. <https://www.fafo.no/en/publications/briefs/assessing-future-migration-among-ukrainian-refugees-in-poland-and-norway-2>
- Klabunde, A. & Willekens, F. (2016). Decision-making in agent-based models of migration: State of the art and challenges. *European Journal of Population*, 32(1), 73–97. <https://doi.org/10.1007/s10680-015-9362-0>
- Krizhik, K. (2026). The Problem of the (Non)Return of Ukrainian Military Migrants: A Theoretical Framework for Research. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 1, 38–59. <https://doi.org/10.15407/sociology2026.01.38> [=Кріжик, К. (2026). Проблема (не)повернення українських військових мігрантів: Теоретична рамка дослідження. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 38–59].
- Lewandowski, P. (2025). Occupational downgrading, job tasks, and the return intentions of the Ukrainian refugees in Poland. *EconPol Forum*, 26(1), 35–37.
- Razumkov Center. (August 30, 2022). *Moods and Assessments of Ukrainian Refugees (July–August 2022)*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p> [=Центр Разумкова. (2022, Серпень 30). *Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р.)*].
- Schütz, A. (1945). The homcomer. *American Journal of Sociology*, 50(5), 369–376. <https://doi.org/10.1086/219654>
- UNHCR. (2022a). *Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2*. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767>
- UNHCR. (2022b). *Lives on Hold: Profiles and Intentions of Refugees from Ukraine* (pp. 1–21). UNHCR. Retrieved from: https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176#_ga=2.79556500.1224105726.1660543157-23445068.1660542815
- UNHCR. (2024). *Lives On Hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine #6 Summary Findings*. ODP, 19 Novemder.

Van Dalen, H.P. & Henkens, K. (2013). Explaining emigration intentions and behaviour in the Netherlands, 2005–10. *Population Studies*, 67(2), 225–241. <https://doi.org/10.1080/00324728.2012.725135>

Отримано / Received 08.05.2026

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 01.07.2026

Опубліковано / Published 28.08.2026

КАТЕРИНА КРІЖІК

Від намірів до рішень: трансформація намірів повернення українських військових мігрантів

У статті на підставі якісного лонгitudного дослідження було простежено трансформацію намірів повернення українських військових мігрантів упродовж 2,5 року. Аналітичною рамкою слугувала матриця прагнень і можливостей, яка дала змогу описати не лише позиції респондентів у конкретний момент часу, а й переміщення між ними. У першій хвилі більшість позицій концентрувалася у квадрантах «ускладненого повернення» і «невизначених». До другої хвилі зафіксовано три траєкторії: (1) виснаження стратегії очікування — неможливість далі відкладати рішення підштовхує залишатися; (2) накопичення можливостей залишатися, яке трансформує саме прагнення повернутися; (3) стабілізація амбівалентності як стійкої рівноваги двох орієнтацій. Окремо слід зазначити одиничні випадки повернення через усвідомлення власної агентності. Результати дають підстави запропонувати три уточнення до матриці. По-перше, квадрант «невизначених» потребує внутрішнього розрізнення: «невизначеність очікування» (хвиля 1) і «невизначеність як стійка рівновага» (хвиля 2) мають різні механізми виходу. По-друге, рішення формується одночасно у двох площинах — матриці повернення (де вирішальні умови в Україні) та матриці залишення (де вирішальні умови за кордоном). По-третє, індивідуальні чинники трансформують прагнення безпосередньо — усунення структурних обмежень саме по собі не гарантує повернення.

Ключові слова: російсько-українська війна; війenna міграція; біженці; адаптація; життєві плани; (не)повернення; прагнення і можливості; соціальний капітал; наміри; рішення

KATERYNA KRIZHIK

From intentions to decisions: shifts in the return intentions of Ukrainian war migrants

The article traces the evolution of Ukrainian war migrants' return intentions over a 2.5-year period through the qualitative longitudinal study. The analytical framework was a matrix of aspirations and capabilities, which allowed us to describe not only the respondents' positions at a specific point in time but also their shifts between them. In the first wave, most positions were concentrated in the "difficult return" and "undecided" quadrants. By the second wave, three trajectories were identified: (1) exhaustion of the waiting strategy, when the inability to postpone the decision any further pushes one toward staying abroad; (2) accumulation of opportunities for staying, which transforms the very desire to return; (3) stabilization of ambivalence as a stable equilibrium between the two orientations. Also, there are noted isolated cases of return due to realization of one's own agency. The results allow us to propose three refinements to the matrix. First, the "undecided" quadrant requires an internal distinction: "uncertainty of waiting" (wave 1) and "uncertainty as a stable equilibrium" (wave 2) have different exit mechanisms. Second, the decision is formed simultaneously on two planes—the return matrix (where the decisive conditions are in Ukraine) and the stay matrix (where the decisive conditions are abroad). Third, individual factors directly transform aspirations—the removal of structural constraints does not in itself guarantee return.

Keywords: the Russian-Ukrainian war; war-induced migration; refugees; adaptation; life plans; (non-) return; aspirations and opportunities; social capital; intentions; decisions